

MATHIJS DEEN

GRAS

ROMAN

ALFABET UITGEVERS

2025

1848

1

De ochtend dat zijn vader stierf, klom Dirk door het trappenhuis naar de zolder van kasteel Broeckvoorde om de gewichten van het grote uurwerk op te draaien. Het was vroeg, zijn vader zat nog in het tuinmanshuis te ontbijten.

Zonder geluid te maken, zijn voetstappen gedempt door de dikke looper, klom hij naar boven. In het trappenhuis hingen schilderijen van generaties baronnen, jonkheren, hun kinderen en honden. Dirk hield zijn blik op zijn voeten gericht. Hij had zijn klompen bij de dienstingang laten staan en liep nu op kousen. Het was de enige dag in de week dat hij dieper het huis in mocht dan de dienstingang en de keuken, in alle vroegte weliswaar, zodat de barones en de jonkheer Fospierre

nog sliepen en een ontmoeting onwaarschijnlijk was.

Op de eerste verdieping stond de deur naar de salon van de barones open. Dirk zag in het voorbijgaan de butler het boeket rozen dat zijn vader voor het ontbijt al had gesneden en geschikt, langzaam ronddraaien op een laag tafeltje bij het raam. Het eerste zonlicht van de dag flonkerde in de kristallen vaas.

De deur naar de zoldertrap was een verdieping hoger, waar de linnenkamer was en de dienstmeisjes sliepen. Dirk klom en liep, vrijer nu, over de schrale loper langs de deuren van de slaapkamers. Voor de zolderdeur hield hij in, draaide een kwartslag en liet zich er toen langzaam met de ogen gesloten tegenaan vallen. De deur zwaaide open naar een benauwd halletje met bezems, ragebollen, zwabbers, dweilen, emmers en de zoldertrap. Hij telde de treden en was boven.

De zolder strekte zich uit over de hele oppervlakte van het kasteel. Door alle stutten en dakbalken die de ruimte zonder duidelijke systematiek doorkruisten had hij iets weg van een verwilderd bos. Het hele jaar rook het er naar herfst, stof en het metaal van het uurwerk. Twee dakkapelletjes met troebel glas lieten een beetje daglicht binnen.

Het uurwerk zelf, met een stang door de ge-

vel aan de wijzerplaat verbonden, werd gedragen door een platform op vier gietijzeren poten, dat met beschot was afgetimmerd. Vanachter het hout klonken de seconden als een metalen val die maar bleef dichtklappen.

De twee gewichten hingen aan duimdikke kettingen aan weerszijden van het platform. Ze waren in de verstreken week tot vlak boven de zoldervloer gedaald. Met een zwengel draaide Dirk het ene na het andere weer omhoog. De kettingen ratelden, het was zwaar werk. Tot vorig jaar nazomer deed hij het samen met zijn broer Gerrit, die vijf jaar ouder was. Maar Gerrit werd ziek. Hij hoestte op de trappen de jonkheer wakker, kwam de dag daarna zijn bed niet meer uit.

‘Houd Dirk bij hem weg,’ waarschuwde de dokter. ‘Hij is nu je enige zoon.’ Gerrit leefde nog toen hij dat zei.

Die avond, op weg naar zijn bed, deed Dirk de deur van zijn broers slaapkamer op een kier en keek naar binnen. Gerrit woelde, keerde zich op zijn zij, staarde hem aan zonder iets te zeggen. Zijn gezicht was nat en blauwig.

Die nacht stierf hij, alleen. Zijn lakens wapperden de volgende ochtend, alweer schoongewassen, aan de waslijn naast het huis. Er was al weken geen regen gevallen. De moestuin verdroogde en Dirk, nu inderdaad de enige tuinbaaszoon, hielp

de arbeiders water halen voor de kas.

Drie dagen na Gerrits dood klom hij voor het eerst alleen naar het uurwerk. Zeventien was hij. Hij hing aan de zwengel, kreunde van inspanning, maar gaf niet op. Toen hij de gewichten had opgedraaid klom hij de paar treden het platform op naar het uurwerk, zocht de naam die Gerrit ooit aan de binnenkant in het beschot had geschreven: G. Valks.

Hij trok de letters over met een dik potlood en schreef er toen zijn eigen naam onder: D. Valks, 1847.

Dat was bijna een jaar geleden. Het gemis was afgezwakt en Dirk was sterker geworden. De gewichten kostten hem niet veel moeite meer. Hij draaide ze met gesloten ogen omhoog en toen het gedaan was, aarzelde hij of hij weer het platform op zou klimmen om de namen te zien. Er waren er na Gerrits dood meer bij gekomen. Twee van dienstmeisjes, een van de jagerszoon.

Maar hij bleef voor een van de raampjes staan en keek naar het vergezicht buiten: de vijver, het gazon, de bomengroepen en de strook in het gras waar ooit de beek had gelopen tot hij voor de aanleg van de Engelse tuin verlegd werd. Nog altijd, als een herinnering die niet wil vervagen, was het gras boven de oude loop's zomers groener dan de rest van het gazon. Dirk volgde met zijn blik de

loop van de verdwenen beek, weg van het kasteel, tussen twee bomengroepen door naar de grens van het landgoed, waar het gazon schijnbaar naadloos overging in de weilanden daarachter. Er waren zo vroeg op de dag al boeren bezig gemaaid gras te keren.

Toen zag hij zijn vader. Hij liep, klein in de schaduw onder de linden, langs de rand van het gazon naar de boomgaard. Waar van twee kanten de boompartijen elkaar naderden en de blik over de zichtlijn tussen de bomen naar de einder getrokken werd, stapte hij uit de schaduw in het licht, bleef aan de loop van de voormalige beek staan, zeeg in elkaar, strekte zich en kwam tot rust.

2

Met twee treden tegelijk holde Dirk de zoldertrap af, rende langs de kamers van de dienstmeisjes, hield een beetje in voor de trap naar de verdieping van de jonkheer en de barones, maar had toch nog zoveel vaart dat hij de leuning moest grijpen om af te remmen toen hij de stem van de jonkheer hoorde.

‘Place de Bastille is schoongeveegd,’ zei hij, ‘maar Aloïs is...’ En toen viel hij stil.

Dirk wist niet of hij moest blijven wachten om hem niet onder ogen te hoeven komen, of dat hij door kon lopen. Toen hoorde hij de stem van de butler.

‘Het is de zoon van de tuinbaas, meneer. Hij komt van het uurwerk.’

‘Kom tevoorschijn,’ zei Fospierre.

Dirk, die probeerde zijn adem onder controle te krijgen, kwam langzaam de hoek om, ontmoette eerst de donkere blik van de butler en zag toen Fospierre zelf. De jonkheer was in kamerjas, had een telegram in zijn hand en leek opgejaagd.

‘Kan deze jongen mannen?’ Hij keek Dirk aan, maar vroeg het aan de butler.

‘Ik kan mannen U-edele,’ zei Dirk voor zijn beurt. ‘Ik kan de dokter halen.’

‘Uitstekend,’ zei Fospierre. ‘De koetsier is uit, mijn zoon verwacht over een paar uur uit Parijs in Den Haag aan te komen, ga hem halen op het Lange Voorhout. Je kan voor de gelegenheid de calèche nemen. Je weet hoe daar te komen?’

Dirk aarzelde.

‘Vertel op. Je bent daar vaker geweest?’

‘Hij is daar vaker geweest,’ zei de butler.

‘Hoe heet je ook alweer? Gerrit, is het niet?’

‘Dit is Dirk, meneer,’ zei de butler.

‘Je bent vertrouwd met de calèche?’

‘U-edele,’ zei Dirk.

‘Goed,’ zei Fospierre, ‘maak voort.’ Hij wapperde even met zijn telegram, wilde zijn studeerkamer binnenlopen maar bleef met zijn hand op de klink staan en zei: ‘Wat treuzel je? Aloïs heeft het rapaille in Parijs ontlopen en nu zou hij op zijn eigen knecht moeten wachten?’ Toen trok hij de deur achter zich dicht.

‘Wat deed je te rennen,’ siste de butler.

‘Mijn vader, ik zag hem vallen, op het gras.’

‘Je hebt de jonkheer gehoord.’

‘Mijn vader, op het gras, kijk dan zelf,’ zei Dirk. ‘Ik zag hem vallen.’

‘Jij haalt de calèche en gaat naar Den Haag,’ zei de butler terwijl hij de salondeur van de barones een eindje openduwde en door het raam over het gazon keek. Er was aan de verre kant een opstootje ontstaan. Iemand rende naar het tuinmanshuis. ‘Er zijn al mensen bij. Ik zal kijken of er iets moet gebeuren. Ga... vooruit!’

En zo kwam het dat Dirk vanuit de calèche in de verte zag hoe de arbeiders om zijn vader heen stonden en zijn moeder, haar schort optrekkend, vanaf het tuinmanshuis over het gazon naar hem onderweg was. De lichte calèche draaide de beukenlaan op en maakte vaart.

De dag voor de begrafenis meldden Fospierre en zijn zoon Aloïs zich bij het tuinmanshuis. Dirks moeder Hendrientje, in het zwart gekleed, ontving hen in de deuropening.

‘Mijn deelneming,’ zei Fospierre. ‘Het is een slag, niet alleen voor u.’

‘Wilt U-edele binnenkomen?’ vroeg Hendrientje afgemeten, haar handen gevouwen voor haar schort.

Fospierre keek om zich heen, toen naar boven. De zon scheen, het was aangenaam onder de leibomen voor het huis. ‘Even,’ zei hij en beiden volgden haar naar binnen, waar de kilte van de nacht nog in de gang hing.

De tuinbaas lag, de kist open, in de mooie kamer. Zijn gladde voorhoofd was marmerwit, zijn handen waren bloedeloos, onder de nagels van zijn duimen zat nog een restje aarde. Fospierre en zijn zoon Aloïs posteerden zich ieder aan een kant van de kist, keken zonder iets te zeggen op hem neer. Hendrientje vroeg: ‘Wenst U-edelen koffie?’

Aloïs keek naar zijn vader, die knikte. Ze verlieten de mooie kamer, volgden Hendrientje naar de keuken, namen plaats aan de eettafel.

‘Uw zoon?’ informeerde Fospierre.

‘Hij is met de arbeiders op het gras,’ zei Hen-

drientje. 'Er is al blad gevallen, met die droogte.'

'Laat hem halen,' zei Fospierre. En toen Hendrientje de dienstmeid naar Dirk had gestuurd, vervolgde hij: 'Hij is nog te jong, tuinbaas Donker komt maandag, van de Keukenhof. Zijn vrouw en dochter komen hem na.'

Hendrientje steunde even met haar handen op de leuning van een stoel, zei toen zacht: 'Met uw permissie?'

'Gaat u zitten,' zei Fospierre.

Ze ging zitten.

'Ik breng Donker in dit huis onder,' zei Fospierre.

Hendrientje knikte woordeloos.

'Uw zoon toont aanleg, ik zie een toekomst voor hem hier,' ging Fospierre door. 'U kunt blijven wonen op het landgoed, er staat een arbeiderswoning leeg. Het is minder ruim, maar u bent ook met minder. U kunt voortgaan met wat u deed, groenten schoonmaken, bloemen afhalen, alles zo het Donker en zijn huisvrouw goeddunkt natuurlijk. Uw zoon gaat elders in de leer, ik dacht aan De Paauw, zodat hij zich verder kan bekwamen in de broei en het fruit.' Hij nam met een tangetje een blokje kandij uit het glazen schaaltje dat op tafel stond, liet het voorzichtig in zijn kopje glijden, roerde, zei toen: 'Donkers zoon is in Koog aan de Zaan een kwekerij begon-

nen, dus hij brengt geen opvolger mee.' Hij nam een slok van zijn koffie, trok zijn wenkbrauwen op zonder Hendrientje aan te kijken en zei: 'Donker heeft een dochter, de leeftijd van uw zoon.' Hij dronk zijn kopje leeg en zette het met een zachte tik weer op het schoteltje.

Op dat moment verscheen Dirk in de deuropening. Aloïs stond op en stak in een impuls zijn hand naar hem uit. 'Mijn deelneming,' zei hij. Dirk keek naar de hand, wist er geen raad mee. Aloïs trok hem weer in.

'Wij zullen u niet verder ophouden,' zei Fospierre. Hij kwam overeind, maakte een korte hoofdknik naar Hendrientje. 'Mevrouw,' zei hij, gaf Aloïs een teken en verliet de keuken.

Aloïs talmde tot zijn vader buiten gehoorsafstand was, zei toen: 'Ik had zelf thuis kunnen komen. Het was niet nodig geweest.' Toen liep ook hij de keuken uit, de warmte van de nazomerdag in.

Dirk keek naar zijn moeder. 'Gaat het met u?' vroeg hij.

'Ik kan blijven,' zei ze. 'Maar jij moet weg.'